

Yeni Delhi Konferansı ve İktisadî Kalkınma Mevzuu

Bülent Yazıcı

1944 senesinde, Amerika'da, Bretton Woods'da toplanan tarihî malî konferans, milletlerarası maliye âlemine iki mühim müessese katmıştı. Bilindiği veçhile bunlar, Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankası ile Milletlerarası Para Fonu'dur. 1946 senesinde faaliyetlerine başlıyan bu müesseseler, aradan geçen 12 sene zarfında geliştiler ve dünya iktisadî mahafilinde gür seslerini duyurur bir hale geldiler.

Bu ikiz müesseselerin ve bunlardan Bankanın bir filiali olarak 24 Temmuz 1956 da kurulan Milletlerarası Finansman Şirketi'nin Guvernörler Hey'eti, 6-10 Ekim 1958 tarihlerinde Hindistan'da, Yeni Delhi şehrinde toplandı.

Bu iki büyük malî müessesenin tarihlerinde bir dönüm noktası teşkil edecek olan bu toplantı üzerinde ehemmiyetle durmak istiyoruz. Bunu yaparken, her üç müessesenin maksatları, faaliyetleri ve iktisadî durumları hakkında kısaca malûmat vereceğiz. Ve yine her müesseseye ait kısımda, toplantının müzakere mevzularını ve bilhassa, iktisadî kalkınma bahsinde ileri sürülen dikkate şayan fikirleri hülâsa etmeye çalışacağız.

I — MİLLETLERARASI İMAR VE KALKINMA BANKASI.

A. *Kuruluş maksadı :*

Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankası, bugün herkesçe kullanılan kısa ismi ile Dünya Bankası, prodüktiv maksatlara sermaye yatırımını kolaylaştırmak sureti ile, âza memleketlerin imar ve kalkınmasına yardım etmek maksadı ile kurulmuştur. Bu gayeye, harpten haleldar olan ekonomilerin ihyası, istihsal vasıtalarının sulh maksatlarına tevcihi ve az gelişmiş memleketlerin istihsal vasıta ve kaynaklarının geliştirilmesi dahildir.

B. Bankanın kaynakları :

Bankanın sermayesi 30.6.1958 tarihinde 9,405,400,000 dolar idi. Bu sermaye 68 âza memleket tarafından taahhüt edilmiş bulunmaktadır.

En büyük 10 hissedar ve bunların sermayeye iştirak nisbetleri aşağıda gösterilmiştir.

<i>Âza memleket</i>	<i>Hisse nispeti</i> %
Amerika Birleşik Devletleri	33,76
Büyük Britanya	13,82
Çin	6,38
Fransa	5,58
Hindistan	4,25
Almanya	3,51
Kanada	3,46
Hollanda	2,92
Japonya	2,66
Belçika	2,39

Türkiye'nin sermayeye iştirak hissesi 43 milyon dolar olup, sermayenin % 4,6 sını teşkil etmektedir. Sermayenin % 20 si davet edilmiştir. Bu meblâğ 1,881,080,000 dolara balığ olmaktadır. Mütebaki % 80, ancak zarar vukuunda zararın karşılanması için davet edilebilir. Diğer bir deyişle, hissedar memleketlerin Bankanın borçlarına karşı kefaletini teşkil eder.

Davet edilen sermayenin % 10 u veya müseccel sermayenin % 2 si altın veya Amerikan doları, mütebakisi ise âza memleketlerin millî paraları ile ödenmiştir. Banka, müseccel sermayesi balığına kadar ikrazda bulunabilir veya garanti verebilir.

Banka, sermaye piyasalarına tahvil ve bono ihracı suretile, istikraz akdetmektedir. 30 Haziran, 1958 tarihinde Bankanın konsolide borç yekûnu 1,658,440,136 dolar olup, ihtiyatları da 350,274,508 dolara balığ olmuştur. 30 Haziran 1958 de sona eren malî sene zarfında Banka, tahvil ihracı suretile, sermaye piyasalarından 650 milyon dolar istikraz etmiştir.

C. Bankanın faaliyeti :

Banka faaliyete başladığı tarihten 30 Haziran 1958 gününe kadar 3,818,812,893 dolarlık kredi anlaşması imza etmiştir.

Bu meblâğ :

İptaller ve tahviller	90,140,159
Müstakrizlerden resülmal tahsilâtı . .	218,960,195
Sermaye piyasasına satılan alacaklar .	412,845,707
Henüz mer'iyete girmemiş anlaşmalar .	259,108,000
Y e k û n	981,054,061

dolar tenzil edilince Bankanın müstakrizler zimmetindeki alacağı 2,237,758,832 dolar ve bazı kur farkları tashihinden sonra 2,828,726,962 dolar olarak görülür.

Banka ikrazatı, iktisadî faaliyet sahası itibariyle, aşağıdaki şekilde bölünmüştür :

<i>Maliyet sahası</i>	<i>Milyon \$</i>
Elektrik enerjisi; istihsali ve tevzii	1,106
Münakale (Demiryolu, yol, liman, hava meydanı, pipe-line, gemi, tayyare, v.s.)	1,036
Muhabere (Telefon, telgraf, radyo)	24
Ziraat ve Ormançılık	316
Sanayi	545
Umumî kalkınma	205
Kalkınma kredileri yekûnu	3,232
Harpten zarar gören ekonomilerin ihyası kredileri	497
İptaller ve tahviller	90
Umumî Yekûn	3,819

Sanayi kredilerinin bölünüşü ise aşağıda gösterilmiştir :

<i>Sanayi kolu</i>	<i>Milyon \$</i>
Demir ve çelik	236
Kâğıt	78
Gübre v.s. kimya	46
Diğer sanayi	93
Maden	49
Sınai kalkınma bankaları	49

Türkiye'nin Bankadan aldığı kredilerin yekûnu 63 milyon dolar olduğuna göre, umumî kredi yekûnuna nisbeti % 1,65 dir.

Bankanın ikraz faaliyeti son malî senede çok sür'atlenmiştir. 1956 - 1957 malî senesinde Banka 389 milyon dolar ikraz etmiş iken, 1957 - 1958 malî senesinde bu miktar 711 milyon dolara çıkmıştır. Bu rakam, son üç sene ortalamasının % 75 üstündedir.

Ç. Görüşmeler :

Yeni Delhi toplantısının muhakkak ki en dikkate şayan konuşması Dünya Bankası Umum Müdürü Eugene Black tarafından yapılmıştır. Bu konuşmanın Bankanın faaliyetine ait kısımlarını tekrarda fayda mülâhaza etmiyoruz. Konuşmayı, fikir muhtevası itibariyle aşağıdaki tasnife tâbi tutabiliriz :

- 1) İktisadî gelişmenin bu günkü ehemmiyeti,
- 2) Gelişme sermayesi,
- 3) Gelişme sermayesinin kullanılmasını tahdid eden hususlar,
- 4) Gelişme sermayesinin kullanılmasında riayet edilecek hususlar.

Eugene Black'ın bu mevzular hakkındaki sözlerini şöylece hü-lâsa edebiliriz :

«20 nci asrın en mühim vakiasını, az gelişmiş dünyada halen cereyan etmekte bulunan tahavvül olarak tarif etmekte benimle hemfikir olanlar, geçen yılın başarılarını bir teşvik kaynağı olarak telâkki edebilirler. Bu başarıları mümkün kılan memleketlerin gayret ve buluşları, bu gün, az gelişmiş dünyanın içinde bulunduğu kaynaşma ve hayal sükutundan yegâne kurtuluş yolunun iktisadî kalkınma olduğu hususundaki ümitlerimizi takviye etmiştir.

Bu başarılarla müvazi mustakbel mes'eleler de vardır. Milletlerarası gelişme sermayesi kaynaklarının kifayeti, üzerine durulmağı icab ettirir bir mevzudur. Muhtelif memleketler tarafından elde edilen neticeler de çok farklıdır. Bazı memleketler ilerlerken diğerleri arkada kalmakta ve hatta daha geriye kaymaktadır. Binaenaleyh, önümüzdeki aylarda muvaffaklarının beceriksizler yüzünden zarara uğramaları muhtemeldir.

İktisadî gelişmenin bütün istikbali, kalkınma için teşkilâtlanmak külfetini ihtiyar eden memleketlere, yabancı ve mahallî yatırım sermayesi akışının idamesine bağlıdır. Yatırım sermayesini müessir bir şekilde yatırımağa muvaffak olan memleketlerde mev'ut

mükâfat belirlemektedir. Muvaffakiyetleri, bu vakıanın bir delilidir. Bu memleketlerde gelişme hız kazandıkça ve diğerleri de bunların iyi misallerini takip ettikçe, milletlerarası gelişme sermayesi kâfi miktarda akmaya devam edecek mi?

Şimdiye kadar Bankanın elindeki malî imkânların kifayetsizliğinden bahse sebep yoktu. Bu müessesenin muamelâtını tahdid eden başlıca husus, elverişli projelerin noksanı idi. Bu gün, de bazı âza memleketlerde başlıca darlığı, proje noksanı teşkil eder. Muamelâtımızı tahdid edici diğer bir unsur olarak bazı âza memleketlerde malî idarede zaaf ve bunun tesirleri de ortaya çıktı. Halen, bu keyfiyet, mühim bir tahdid unsurudur.

Bu tesirlerin devamına rağmen, yeni bir vaziyetle karşılaşmış bulunuyoruz. Bankanın makûl şartlarla malî imkân temin edebileceğinden fazla krediye müstehak projeler ile karşılaşma zamanı yaklaşmıştır. Artan ikrazat hacmimizin de gösterdiği veçhile, âza memleketlerden bir çoğu, proje tanzimi ve malî idare şartlarını muvaffakiyetle yerine getirmektedirler. Diğer taraftan, âza adedimiz de artmakta ve bütün bu memleketler sermayeye susamış bulunmaktadırlar.

Binaenaleyh, Bankanın tarihinde ilk defa olarak, malî imkânlarının ciddî bir şekilde kifayetsizliği bahis mevzuu olmaktadır.

Kemiyet bakımından bu duruma muvazî olarak, bir de keyfiyet meselesi vardır. Sür'atle gelişen âza memleketlerden bazıları, kötü malî ve iktisadî bir idareden gayri sebepler dolayısıyla, banka kredileri gibi sabit vadeli ve kıt yabancı dövizlerle ödenecek munzam malî mükellefiyetlere girebilmenin hudutlarına yaklaşmaktadırlar. Bu hal, geniş mikyasta sür'atli bir iktisadî gelişmenin, memleket tediyesi muvazenesi üzerinde büyük tazyikler yarattığı şeklindeki umumî müşahedeye uygundur. İhracat kazançları, gelişen memleketin döviz ihtiyaçlarını karşılayacak bir sür'atle artmadığı gibi, ithalât yerine ikame edilen hususun da ekseriya muvaffak olmadığı görülmektedir. Bazı memleketlerin kendi kontrolları dışındaki bazı hâdiselerin, emtia ticaretlerine menfi bir tesir icra etmesi de bu durumu ağırlaştırmaktadır. Bu takdirde, yükselen istihsal imkânlarını, sıhhatli bir dış tediyeye vaziyeti ile bağdaştırmak, uzun bir zaman almaktadır. Böyle bir devrede bu memleketlerin, münferiden mütalâa edildikleri takdirde, iktisadiyatlarına müsbet tesirler icra edecek projeler finanse etmek için dahi olsa, yeni dış malî mükellefiyetler altına girmeleri tedbirsizce bir hareket olur. Bu durumda bulunan memleketlerin Bankaca finansmanı sırf ileride borç mü-

rettebatını ödeyebilecek kâfi döviz imkânına malik olmayacakları için, tahdide uğrayabilecektir.

Bu ihtimaller, bizi Bankanın malî imkânlarının miktar ve mahiyetini tetkike sevketmiştir. Az gelişmiş dünyanın hükûmetleri, kendi vatandaşlarını iktisadî gelişmenin icab ettirdiği değişikliklere ve fedakârlıklara ikna hususunda büyük muvaffakiyetler kaydetmişken, milletlerarası gelişme sermayesi akışı duraklar ise, son 10 senenin gayret ve başarıları mühim nisbette geriler. Yeni vaziyetler tahaddüs ettikçe, bunları karşılayabilecek surette mücehhez olmaz isek, ümitlerini bizlere bağlamış olan yüzlerce milyon insanı hayal kırıklığına uğratırız.

Amerika Birleşik Devletleri Hükûmetinin ve Montreal Konferansı tekliflerinin üzerinde durmıyacağım. Bu maksatlar için milletlerarası müesseselerin kullanılması fikrini alkışlarım. Milletlerarası gelişme sermayesi için yeni kaynaklara ihtiyaç vardır. Bunun milletlerarası teşekküller vasıtasıyla temini ise pratik ve 20 nci asır zihniyetine uygun bir şekildir.

Gelişme sermayesi ihtiyacından bahsettiğimiz zaman, objektif olarak ölçülebilecek bir şeyi kastettiğimiz malûmdur. Hepimizin bildiği veçhile gelişme sermayesi yalnız para değildir. Bu, iktisadî gelişmenin hızlandırılmasında müessir bir şekilde kullanılan paradır. Diğer bir deyişle, hususî bir takım davranışlar, müesseseler ve teknoloji ile birleşmiş bir paradır.

Milletlerarası bir teşekkülün çerçevesi dışında olarak, uzun vâdeli gelişme sermayesi ihtiyacını objektif bir şekilde ölçmek hayli müşküldür. İktisadî ve malî müzakereler, iki hükûmet arasında cereyan ettiği takdirde, milletlerarası siyasî görüşler dolayısıyla, müdilleşmek temayülündedirler. Sırf iktisadî ölçülerin tatbiki müşküldür. Diğer taraftan, hükûmran devletler arasında iktisadî ve malî müzakereler, normal siyasî münasebetleri haleldar edici bir mahiyet taşımaktadır. Gayeler biribirine rekabet ve hatta taarruz etmekte olup, her cephede münasebetlerin bozulmasını tevlid edebilirler.

Uzun vâdeli iktisadî gelişme meselelerini mümkün mertebe, kısa vâdeli siyasî endişelerden uzaklaştırabildiğimiz takdirde, gerek iktisadî gelişmeye ve gerek milletlerarası gerginlikleri azaltmaya hizmet etmiş oluruz. Bu bakımdan önümüzdeki aylar zarfında, gelişme esnasında çalışan milletlerarası müesseselerin takviyesi imkânlarının tam manasiyle mütalâa edileceğini ümid ederim. Biz burada, kısa vâdeli mes'elelerle meşgul olmadığımızı, nesiller boyunca

bizi işgal edecek hadiselerle karşı karşıya olduğumuzu düşünmek mecburiyetindeyiz.

Sermayeyi az gelişmiş memleketlere tevcih için, kullanılacak vasıtaları ne olursa olsun, müşküllerinin başlıca sebebi gelişme sermayesi noksanı olmayan memleketlere gösterilecek yersiz bir ihtimam neticesinde işi iyi yapmaya gayret edenlerin ızzar edilmemesine hususî bir itina lâzımdır. Evvelâ, söylediğim veçhile, az gelişmiş memleketlerin gelişme sahasındaki muvaffakiyet dereceleri çok farklıdır. Bu farkın başlıca sebebi ise bazı memleketlerin muhtelif gelişme sermayesi kaynaklarını, susamış iktisadî sahaları sulayacak rezervuarlar addedecekleri yerde, bol, sonsuz suların israfına göz yumulan imkânların takviye menbaı telâkki etmeleridir.

Hükümetlerin, memleketlerin iktisadî ve malî vaziyetini düzeltmek gibi zor ve politik bakımdan nahos bir mükellefiyetten kurtulmak maksadı ile, zaten mahdut olan milletlerarası gelişme sermayesine müteveccih taleplerini kabul edemem. Bilhassa bu talepler, iktisadî gelişme ile hiç münasebeti olmıyan hissiyata veya milletlerarası siyasî cephelerdeki stratejik vaziyete dayandıkları takdirde kabule şayan değildirler. Netice itibariyle delik bir keseye para akıtmakta mâna yoktur.

Milletlerarası gelişme sermayesinde vâki bu nevî talepleri hoş görmek, gelişme işini lâyikiyle başarmak için gerekli fedakârlıkları yapan memleketleri cezalandırmak demektir. Unutulmamalıdır ki, az gelişmiş dünyaya gelen dış sermaye kaynağı, sermaye ihraç eden memleketler halklarının tasarruflarıdır. Bu kaynak, hudutsuz değildir. Şimdiden talep arzı geçmektedir. Bu durum muvacehesinde, yardım gören her memleket hükümetinin omuzları üzerinde ağır bir mes'uliyet yükü vardır. Bu mes'uliyet, sermayenin akilâne ve müsmir bir şekilde yatırılmasını mümkün kılacak şartları yaratmaktadır.»

Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti namına konuşan Hariciye Nezareti İktisat Müsteşarı C. Douglas Dillon'ın bu mevzular hakkındaki fikri şöyle hülâsa edilebilir :

«Bugün gerek hükümetlerimiz ve gerek milletlerimiz için az gelişmiş sahalaların kalkındırılmasından daha mühim bir mesele yoktur. Fakrî zaruret bugün yüzlerce milyon insanı muztarip etmektedir. Bir çok memleketlerde iktisadî gelişme, nüfus artışında geri kalmak tehlikesini göstermektedir. Dünyanın geniş sahalalarında, iktisadî ilerleme hususundaki beşerî arzu tatmin edilememektedir.

Bu durum tehlikeli ve üzücüdür. Bununla başa çıkmak bütün azamızın azamî gayretini icab ettirir.

Aynı zamanda, millî ve yabancı kaynaklardan temin edilen tasarrufların en müessir bir şekilde kullanılması lâzımdır. Bütün milletlerarası iktisadî müesseselerin ve bunların arasında Bankanın hususî kaynakları seferber etmek için daha fazla gayret sarfetmeleri ve gelişme vetiresinde temel unsurlar olan eğitim, sıhhat, teknik işbirliği ve fennî araştırma sahalarında da daha müessir bir işbirliği lâzımdır. Nihayet, kalkınma vetiresini doğrudan doğruya müteessir etmesi dolayısıyla, âza memleketlerin malî ve iktisadî siyasetlerinde devamlı bir islâh gerekmektedir. Hayatî ehemmiyeti haiz olan sermaye terakümü ve hariçten sermaye celbinde muvaffak olmak için, gelişme halindeki memleketler hükümetleri yeni, prodüktif teşebbüslere müsait bir siyaset takip etmek mecburiyetindedirler. İstikbale bakarken, Birleşik Devletlerin, iktisadî kalkınma mevzuunda, diğer memleketlerle birlikte mütekâsif bir işbirliğinde tam bir rol oynayabileceğini hükümetimiz ümid etmektedir.

Daha sarîh olarak hedeflerimiz şunlardır :

- 1) Son Ocak ayında işe başlamış olan Kalkınma İkraz Fonu'nun müessir ve kuvvetli faaliyetine devam etmek.
- 2) İhracat - İthalât Bankasının faal ikraz muamelâtına devam etmek.
- 3) İki taraflı anlaşmalara nazaran, tercihe şayan görüldüğü takdirde, kalkınma yardımlarının bir kısmının, muntika gelişme programları yoluna tevcih etmek.
- 4) İktisadî gelişmede hususî teşebbüse daha büyük bir yer vermek.
- 5) Teknik, eğitim, sıhhat ve benzeri mevzulardaki işbirliği programlarına Amerika Birleşik Devletlerinin iştirakini çoğaltmak.

Önümüzdeki aylarda, diğer âza memleketlerin de kendi program ve siyasetlerini yeniden gözden geçirerek, bu sahada hep birden azamî gayret sarfedeceğimizi ümid ediyorum.

Çünkü bu, yalnız birkaç memleketin başaracağı bir vazife değildir. Herkesin vazifesidir.

Bu maksatla Bankanın sermayesinin arttırılmasını teklif ettik. Bankanın bu faaliyette merkezî bir yer işgal etmekte devam etmesi lâzım olduğu gibi, ikrazatını da uzun bir müddet yüksek bir seviyede idame etmesi icab etmektedir.

Bilindiği veçhile, Dünya Bankasının kredilerinin kuvvetli dövizlerle itfası lâzımdır. Banka, bazı gelişme projelerinin finansmanını, projelerin iktisaden zayıf olmaları dolayısıyla değil, sırf borcun tamamının dövizle ödemesinin müstakriz memleketin tediye muvazenesi için çok ağır bir yük teşkil edeceğinden, reddetmiştir. Eğer gerekli finansmanın bir kısmı, zayıf paralar mukabilinde ikrazatta bulunan Bankanın bir filialinden temin edilebilseydi, bu projelerin kabulü mümkün olabilirdi. Bu maksatla, Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankası idaresi altında daha müsait malî şartlarla iksazatta bulunabilecek bir Milletlerarası Kalkınma Birliğinin (International Development Association) kurulması imkânlarını Amerika Hükûmeti tetkik etmektedir. Bir kaç ay zarfında daha sarıh bir teklif yapacağımızı zannediyoruz. Böyle bir teşekkülün, milletlerarası Bankanın âzası bulunan bütün sanayileşmiş memleketler tarafından desteklenmesinin zarurî olduğu muhakkaktır.»

Büyük Britanya Hükûmeti namına konuşan Pay Master General, Reginald Maulding'in sözlerinin aşağıdaki noktaları dikkate şayan görülmüştür :

«Kâfi gelişme sermayesinin temini iki hususa bağlıdır. Evvelâ kâfi tasarruf tekevvün etmelidir ve saniyen tekevvün eden bu tasarruflar israf edilmemelidir. Birinci nokta üzerinde durmayacağım. Çünkü, az gelişmiş memleketlerin kendi kaynaklarını seferber etmeleri icab ettiğinde herkes müttefiktir. Fakat bu kaynaklar kâfi gelmeyecektir. Dış yardım zarurîdir. Ben bilhassa Mr. Black'ın sözlerini teyid etmek isterim. Bu tasarruflar israf edilmemelidir. Diğer bir tabirle, bu tasarruflar, belirli ve devamlı neticeleri olan projelere tahsis edilmelidir. Büyük Britanya Hükûmeti, Bankanın sermayesinin arttırılmasını desteklemektedir.»

Hollanda Maliye Nazırı H. G. Hofstra'nın sözlerinin ehemmiyetli noktaları şunlardır :

«Hollanda, Bankanın sermayesinin arttırılması münasip görüldüğü takdirde, bunun daha ziyade sermayenin ödenmiyen kısmına inhisar ettirilmesini tavsiyeye şayan bulur.

Bankanın tahvillerini satın alanlar ile, bu tahvilleri kefalet etmiş olanlar, yani âza memleketler, ikraz siyasetinin söylenen esaslara müstenid olarak devamını arzu ederler. Bu, aynı zamanda, Bankanın müstakrizlerinin de lehinedir. Herkes, kıt olan milletlerarası yatırım sermayesinden Bankaya ayrılan hissenin, en yüksek iktisadî priorityyi haiz projelere kullanılmasında menfaat sahibidir. Aynı zamanda, münferit âza memleketlere yapılan ikrazatın bun-

ların itibarlarının ve bilhassa yabancı dövizlerle borç mürettebatı ödeme kabiliyetinin üstüne çıkmamasına azamî itina gösterilmelidir. Bu kaynakların kullanılışı milletlerarası iş gücü tevezzüü ile ticaretin inkişafına hizmet etmeli, otarsik temayülleri takviye etmemelidir.»

İsrail Bankası Governör'ü David Harewitz'in sözlerinin kanaatımızca dikkate şayan kısımları şunlardır :

«Batının gelişmiş ekonomilerinin sermayelerinin, işlenmiş iptidai madde kaynaklarına, ucuz işçiliğe ve az gelişmiş imkânlarla malik memleketlerin yüksek kârları tarafından cezbedileceği şeklindeki nazari kanaat tahakkuk etmemektedir. Ehil işçi, gelişmiş sermaye piyasası ve mamûllerinin sürüm imkânlarının azlığı, az gelişmiş memleketlere geniş mikyasta sermaye ihracını önlemektedir.

Sermaye yatırımlarının nemasındaki fark, bu yatırımların az gelişmiş memleketler yerine sanayileşmiş ülkelere teveccühünü ve böylece de iktisadiyatlarının bir kat daha gelişmesini temin etmektedir. Petrol yatırımları müstesna, az gelişmiş memleketlere hususî sermaye akışı mahduttur. Bu şartlar altında, Dünya Bankası, İhracat ve İthalât Bankası gibi müesseselerin faaliyeti ile devletlerarası yardımlar, az gelişmiş memleketlerin kalkınmasının temel direğini teşkil etmektedir.

Çok sür'atli nüfus artışı, iptidai madde fiatlarının düşmesi ve az gelişmiş memleketlere akan sermayenin nedreti, dünyanın iktisadi ve içtimaî mes'eelerinin esasını değiştirmiştir. İleri ekonomilerde, 19. uncu asırda çok mühim olan içtimaî farklar, refahçı devlet (Welfare State), umumî teknik ve içtimaî terakki sayesinde ehemmiyetini kayıp ve buna mukabil ise muntıkavî ve coğrafi esaslara müstenid iktisadi ve içtimaî farklar gittikçe ehemmiyet kesbetmiştir.

Bu farklar, zamanımızın ana mes'elesini teşkil etmektedir. Az gelişmiş memleketlerin, kâfi kaynaklara malik olmaksızın, sanayileşmiş memleketlerle aralarında gittikçe derinleşen uçurumu kapamak için, iktisadi gelişmelerini hızlandırma gayretleri, bütün aksileriyle tediye muvazenesi güçlüklerine ve enflasyona müncer olmaktadır.

Batıdaki daha yüksek bir hayat seviyesine imrenme, az gelişmiş memleketlerdeki huzursuzluk ve refah arzusu, bu memleketler hükümetlerini, kâfi kaynaklara malik olmaksızın, iktisadi kalkınmalarını hızlandırmaya sevk etmektedir. Bundan tevelliüd eden en-

flasyonun bahası çok ağırdır. Bu ağırlık yalnız iktisadî bakımdan değildir. Mazide de halde de enflasyon demokrasisinin en büyük düşmanı olmuştur».

Brezilya Hükümeti namına konuşan elçi E.P. Barbosa Da Silva'nın az gelişmiş memleketlerin kalkınma yolundaki gayretlerinden bahsederken söylediği sözlerden aşağıdakiler dikkate şayandır :

«Milletlerarası Bankanın müstakrizlerinin gelişme yolunda aldıkları farklı neticeler, gelişmede bunlardan bazılarının maruz kaldıkları müşküller, tashihçi tedbirler tesirini gösterinceye kadar ciddi muvazenesizlikler yaratan bünyevî noksanlardan ileri gelmektedir.

Bittabî, kötü şartların başka sebeplere atfedilebileceği istisnâî hallerden bahsetmek istemiyoruz. Bu münasebetle, Banka, Fon ve Gatt gibi milletlerarası müesseselerin, iktisadî kalkınma mevzuu ile beraber, iptidâî madde piyasalarının istikrarsızlığı meselesini de mütalâa etmedikleri takdirde, âza memleketlerin kalkınma maksadıyla kendi imkânlarını seferber etmek hususundaki gayretlerinin semeresiz kalacağına işaret etmek isteriz.

Bankanın ikraz siyasetine gelince; kalkınma programlarının global olarak finasmanı usulüne daha geniş mikyasta yer verilmesi icab ettiği kanaatindeyiz. Bu maksat için en iyi usul, iktisadî kalkınma işiyle muvazzaf millî müesseselere doğrudan doğruya uzun vadeli krediler teminidir. Buna zamimeten, programların icab ettirdiği mahallî parayla sarfiyatın da finansmanı çarelerinin aranması, enflâsyonsuz bir kalkınma temini bakımından faydalı olur.»

D. Teklif ve kararlar :

Bankanın mutad muamelâtına ait teklif ve kararlardan, intihab neticelerinden burada bahsetmiyeceğiz. Toplantı sırasında, Amerika Birleşik Devletleri temsilcileri tarafından mühim bir teklif yapılmış ve ilerde yapılacak bir teklif üzerinde düşünülmesini teminen mevzu ortaya atılmıştır.

Amerika Birleşik Devletleri, Bankanın sermayesinin arttırılmasını teklif etmiştir. Malûm olduğu veçhile, Banka, ikraz ettiği mebalîği, sermaye piyasalarından istikraz ettiği paralar ile temin etmektedir. Sermaye piyasaları, Bankanın tahvillerini satın alırken, bu müessesenin sermayesinin ancak zarar vukuunda talep edilebilecek % 80 bakiyesinin temin ettiği kefaleti gözönünde bulundurmaktadırlar. Bunda bilhassa Amerika hükümetinin hisse baki-

yesi çok büyük bir rol oynamaktadır. Bankanın istikrazlarının ye-kûnu, Amerikan hissesinin davet edilmemiş % 80 miktarına çok yaklaştığından, sermaye piyasalarına yeni tahvil ihracının müşkülât arzedeceğinden korkulmaktadır. Bankanın sermayesi tezyid edildiği takdirde Amerikan kefaleti de yükselmiş olacak ve böylece arttırılan sermaye davet edilmeden dahi sermaye piyasalarından istikraz suretiyle, Bankanın ikraz imkânları mühim nisbette çoğalacaktır.

Amerika Hükûmetinin miktar zikredilmeksizin yaptığı teklif, umumî hey'etçe ittifakla kabul edilmiş ve Bankanın İdare Meclisi, mümkün mertebe kısa bir zamanda, sermaye artışının miktar, şekil ve usullerini tesbit etmekle tavzif edilmiştir. Yapılan tahminler, sermaye miktarının bir misli arttırılacağı üzerinde toplanmaktadır.

Gelişme halindeki memleketlerin müstakbel tediye muvazenesi durumları dolayısıyla, kuvvetli dövizlerle ödenecek yeni dış borçlara girme kabiliyetlerinin daraldığı müşahede edilerek, kredi mürettebatını kısmen veya tamamen müstakriz memleketin parası veya tedariki kolay diğer dövizlerle tahsil edebilecek yeni bir milletlerarası ikraz müessesesi kurulması fikri, Amerika Hükûmetince ortaya atılmıştır. Henüz Amerikalılar tarafından da sarih bir teklif haline sokulmamış olan bu fikrin ana hatları şunlardır :

- 1) Müessesenin ismi International Development Association'dır. (Milletlerarası Kalkınma Birliği).
- 2) Bu müessese kaynaklarını iktisaden gelişmiş memleketlerden temin edecektir.
- 3) İkrazatın mürettebatının bir kısmını veya tamamını müstakriz memleket akçesi veya sair tedariki nisbeten kolay dövizlerle tahsil etmeyi kabul edecektir.
- 4) Bu müessese Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankası tarafından idare edilecektir.

İktisaden az gelişmiş memleketler bu fikri alkışlamışlardır. Böyle bir teşebbüsün malî kaynaklarını temin etmeleri beklenen memleketler ise çok ihtiyatlı davranmışlardır. Bunlar Amerika Hükûmetinin yapacağı sarih teklifi beklemektedirler. Bu mevzuda, ilerde pek çok fikirler ileri sürüleceği tabiidir.

II — MİLLETLERARASI PARA FONU.

A. *Kuruluş maksadı :*

Milletlerarası Para Fonu statüsüne göre kuruluş maksatları şunlardır :

- 1) Milletlerarası para meselelerini istişare ve işbirliği için gerekli mekanizmayı temin edecek daimî bir müessese vasıtasıyla bir milletlerarası para işbirliği sağlamak.
- 2) Milletlerarası ticaretin inkişafını, mütevazın bir surette artmasını ve böylece iktisadî siyasetin başlıca hedefi olarak bütün âzaların müstahsil kaynakların gelişmesini ve yüksek çalışma ve hakikî gelir seviyelerini temin ve idame etmek.
- 3) Kambiyo istikrarını temin etmek ve azalar arasında muntazam kambiyo münasebetleri idamesi yoluyla, rekabet için devalüasyonları önlemek.
- 4) Âzalar arasında carî muameleler için, çok taraflı tediye sisteminin kabulüne ve dünya ticaretinin inkişafına engel olan kambiyo tahditatının kaldırılmasına yardım etmek.
- 5) Kaynaklarını, muayyen şartlarla, âzaların emrine âmade tutarak bunlara emniyet telkin etmek ve böylece tediye muvazenelerindeki ayarsızlıkları, millî ve milletlerarası refahı tahrib edici usullere müracaat etmeksizin, tashih etmek imkânlarını yaratmak.
- 6) Yukardaki hükümler dairesinde, âzaların dış tediye bilânçolarındaki muvazenesizliklerin müddetini kısaltmak ve şiddetini azaltmak.

B. *Fonun kaynakları :*

Bankaya hissedar olan memleketler Fona da âzadırlar. 30 Nisan, 1958 tarihi itibariyle Fonun sermayesi 9.088 milyon dolar olup, bunun 747.150 doları Amerikan Doları, 1.721,102,314 doları altın, 6,467,739,076 doları âzaların millî paralarıyla ödenmiştir. Millî paralarla ödenen kısım içinde, Amerika Birleşik Devletlerinin altın ile ödemeye mecbur olduğu kısım haricinde tediye ettiği 2,062,224,999 dolar da vardır. Sermayenin ödenmemiş kısmı 898,411,460 dolardır.

Âza memleketlerin bu sermayedeki hisseleri Bankadaki iştirak nisbetlerine müsavidir. Türkiye'nin de hissesi 43 milyon dolardır.

C. *Fonun muameleleri :*

Milletlerarası Para Fonunun muamelelerini malî ve istişarî olmak üzere iki kısma ayırmak lâzımdır.

Malî muameleler, âza memleketlerin geçici tediye muvazenesi müşküllerini gidermek maksadı ile, muhtaç oldukları dövizleri millî paraları mukabilinde satmak yoluyla yapılır. Fondan döviz mübayaaya eden memleketler muayyen bir müddet zarfında bu suretle tekevvün etmiş olan millî paralarını döviz ödemek suretiyle satın alması taahhüt ederler. Bir âzanın fondan bir sene zarfında satın alabileceği dövizlerin mikdarı, sermayeye iştirakinin muayyen bir yüzdesiyle mahdut olup, zimmetinde teraküm edebilecek dövizlerin yekünü da yine sermayedeki hissesinin muayyen bir nisbeti ile tahdit edilmiştir. Bu satışlardan başka, Fon âzalarına karşı lüzumu halinde döviz satışı taahhüdünde bulunmaktadır. Bu taahhüd mikdarını, alakadar âza, monoter ihtiyatlar arasında telâkki edebilmektedir.

Aşağıdaki cetvelde 1948 - 1958 seneleri arasında Fonun malî muamelâtı gösterilmiştir :

(Milyon dolar itibariyle)

<i>30 Nisanda nihayete eren sene</i>	<i>Azalar tarafından satın alınan dövizler</i>	<i>Satış taahhütleri yekünü</i>	<i>Azalar tarafından iade edilen dövizler</i>
1948	606	—	—
1949	119	—	—
1950	52	—	24
1951	28	—	19
1952	46	—	37
1953	66	55	185
1954	231	113	145
1955	49	113	276
1956	39	98	272
1957	1,114	1,212	75
1958	666	1,500	87
	3,016		1,120

Demek oluyor ki, Fon şimdiye kadar 3,016 milyon dolarlık döviz satmış ve bunun 1,120 milyon dolarını geri almıştır. Bu suretle Fonun döviz kaynaklarından 1,896 milyon doları âzaların uhdesin-

dedir. Buna zamimeten 1,5 milyon dolarlık döviz satışı taahhüdünden takriben 900 milyon dolarlık kısmı henüz kullanılmamıştır. Binaenaleyh, Fonun imkânlarından takriben 2,8 milyon doları izlam edilir vaziyettedir. Bu durumun, ilerdeki senelerde Fon likiditesini tehdid edeceğinden endişe edilmektedir. Fonun malî muamelelerini, merkez bankalarının merkez bankalığını ifa etmek şeklinde tarif edebiliriz.

Fonun malî muamelâtı dışındaki istişarî faaliyeti de çok ehemmiyetlidir. Âza memleketler kambiyo rayiçlerinin tesbiti veya tadilinde Fonun muvafakatini almak mecburiyetindedirler. Fon kambiyo kontrolleri idame eden âzaların malî durumunu her sene tetkik etmekte, moneter politikalarının islâhı için gerekli tedbirleri tavsiye etmektedir. Ekonomilerinin istikrarı bozulmuş bir çok memleketler, Fonun fikir ve malî yardımı ile, istikrar programları kabul ve tatbik etmişlerdir. Bunun yakın zamanlardaki misalleri Bolivia, Brezilya, Şili, Kolombiya, Peru, Fransa ve Türkiye'dir.

Ç. Görüşmeler :

Milletlerarası Para Fonu murahhas âzası Per Jacobson'ın, dünyanın moneter bakımından durumunu hülâsa eden çok dikkate şayan nutkunun, mevzuumuzu teşkil eden iktisadî kalkınma ve malî istikrar bahsindeki sözleri şöyle hülâsa edilebilir.

«Fonun ana prensibi, yardımı malî bir disiplin idamesi ile birleştirmektedir. Bu disiplin olmaksızın hiç bir milletlerarası para standardı lâyıkıyla işleyemez. 1914 ten evvel, eski altın esası, bazı hususlarda sert olmakla beraber, istihsal ve ticaretin inkişafına müsait bir milletlerarası sistemin temelini temin etmekte idi. Bu sistem, umumî iltifata mazhar olmuş zir kaç kuvvetli, nisbeten basit kaideye müstenitti. Altın esası iki dünya harbi arasında çöktü. Bu çöküşü, para sahasında bir kargaşalık devri takib etti. Bunun yerine yeni ve daha esaslı bir şey ikame etmek lâzımdı. Bretton Woods'da vazife bu idi. Âmme sektörünün eskisine nazaran genişlemiş olması dahi, daha fazla moneter bir idarenin mevcudiyeti sebebini teşkil etmektedir. Bu durumda, tashih edici tedbirlerin müessir olabilmesi için, daha uzun zamana ihtiyaç vardır. Bu zamanı kazanmak için ise, malî yardıma lüzum hasıl olabilir. Fakat, tashih edici tedbirler olmaksızın malî yardım faidesizdir. Clemonceau'nun sözlerini tekrar edeyim. «Hürriyet başkaları tarafından zaptı rapt altına alınmamak için kendi kendini zaptı rapt altına almak demek-

tir.» Bu husus, bütün âza memleketler tarafından anlaşıldığı zaman moneter sistemin istikrarı daha büyük ve Fonun vazifesi daha kolay olur.

Buna rağmen müşterek bir kaynağın mevcudiyeti faidelidir. Fonun kaynaklarına müracaat imkânı, yalnız kendi imkânlarına dayanmaya nazaran âza memleketleri muvazene teşisinde daha itimad ile harekete ve daha müessir ve sıkı tedbirler almaya sevk edebilir. Binaenaleyh, Fonun sermayesinin arttırılması hususundaki teklifi memnuniyetle karşılırim.

Komünist memleketler dışında, dünyanın moneter ihtiyatlarının % 80 i sanayileşmiş memleketlerin elindedir. Dünya ticaretinin % 60 ı da bu memleketler tarafından icra edilmektedir. Fakat, diğer memleketler çok büyük nüfusa malik olup, bunların faaliyeti dünya için gittikçe ehemmiyet kesbetmektedir. Bunlar az gelişmiş memleketler olup, artan nüfuslarına gıda temini için, istihallerini arttırma, çeşitlendirme yollarını aramaktadırlar. Bunlarda ekseriya, iş gücü bol fakat diğer istihsal unsurları ve bilhassa sermaye kıttır. Böylece, resmî ve hususî yatırımlarını finanse etmek için, krediler yaratmağa istinad etmek temayülü fazladır. Tecrübe bunun tehlikeli bir yol olduğunu göstermiştir. Seneden seneye bekleyebileceğimiz normal kredi hacmi artışı, mevcut veya yeni firmaların işletme sermayesi ihtiyacındaki tezayüdün karşılığıdır. Bunlar da ekseriya küçük teşebbüsler olup, modern techizata malik büyük projelere nazaran, daha fazla insana iş temin etmektedir. Bu memleketlerde kredi yaratmak suretiyle faaliyete geçirilebilecek muattal kaynaklar yoktur. İster bankalar kanalıyla, ister diğer yollardan, Merkez Bankaları marifetiyle devamlı açık finansman, moneter ihtiyatların tüketilmesinden başka bir şey değildir. Tatbikat bu neticenin, gelişmiş ve gelişmemiş memleketlerde ve kalkınma hususî teşebbüs veya devlet eliyle yapılırsa dahî, aynı olduğunu göstermiştir. Binaenaleyh, az gelişmiş memleketlerin kendi kaynakları ile temin edebilecekleri gelişmeden daha sür'atli bir kalkınma için kaynak elde edilmesi zarureti vardır.

Bu kaynakların yalnız resmî müesseselerden değil, aynı zamanda hususî sermayedarlardan da elde edilmesi icab eder. Hususî sermayedarlardan bu kaynakları celbedebilmek için memleketlerin kendi itibarlarına azamî itina göstermeleri lâzımdır. Ekseriya itibarın şartlarının ne olduğu sualine maruz kalmaktayım. Cevabımı kısa bir kaç kelime ile vermeyi tercih ediyorum; «Enflâsyondan kaçınmak ve yabancı sermayeye adilâne muamele etmektir».

Bunlar gebe kelimelerdir. Çünkü, enflasyonun bertaraf edilmesi, ihracatı ve dahilî tasarrufu teşvik edecek bir moneter nizam demektir. Bu nizam yabancı sermayeye karşı adaleti de icab ettirmek suretiyle, dışardan sermaye ve bilgi celbinde çok büyük bir rol oynar.»

Amerika Birleşik Devletleri Maliye Nazırı Robert B. Anderson ise Fonun malî durumundan bahsederken şunları söylemiştir :

«Son iki malî sene zarfında Fonun kaynaklarından 1,8 milyon dolar çekilmiştir. Bunlara ilâveten satış taahhütleri de vardır. önümüzdeki on seneye baktığımız zaman, Fonun disponibl kaynaklarının, âza memleketlere muvakket tediye muvazenesi müşkülleri anında yardım etmek için, kifayetsiz olması ihtimalini görüyoruz. Son senelerin tecrübesi muvacehesinde, bu nevi müşkülleri karşılayacak munzam imkânlar hazırlanması zarureti ortaya çıkmaktadır. Bu tedbirler alındığı takdirde itimad artar ve böylece dünya istih-sali ve ticaretinin tezayüdü teşvik edilir. Takviye edilmiş bir Para Fonu, âzasının paralarının konvertibilitesini temini veya idamesi hususunda teşvik edici bir rol oynar.»

Kanada Maliye Nazırı Donald M. Fleming kendi notkai nazarını bildirmekle iktifa etmemiş, Montreal'de toplanmış olan Commonwealth ticarî ve iktisadî konferansı mukarreratı hakkında da Guvernörlere izahat vermiştir. Şöyle ki :

«Commonwealth konferansı Fonun kaynaklarının arttırılması mevzuunu tetkik edip, bunun hiç olmaz ise, % 50 nisbetinde tezyidi icab ettiği neticesine varmıştır. Aynı konferans, ham maddelerin düşük fiatlarının ham madde müstahsili memleketler üzerindeki menfi tesirini mütalâa ederek, bu maddelerin fiatlarında ve ticaretinde istikrar temini yollarının aranması icab ettiği kanaatine ulaşmıştır.

İktisadî gelişme mevzuuna gelince; konferans yalnız Commonwealth'in iktisadî gelişmesinin değil, bu camia içindeki münasebetlerin bünyesi ve demokratik müesseselerin idamesi bakımından da kalkınmanın ehemmiyeti üzerinde durmuştur. Commonwealth'in muhtelif sahaları arasında gelişme farkları olduğu ve az gelişmiş sahaların inkişafı için elden gelen her şeyin yapılması icab ettiği ekseriyetle kabul edilmiştir. Nihâî hedefi hayat standartlarını yükseltmek suretiyle az gelişmiş memleketler sakinlerine daha iyi bir

yaşama imkânı temin etmek olan bu gayedeki mes'uliyeti, Commonwealth diğer memleketlerle paylaşmaktadır.

İktisadî gelişmede, programların asıl yükünün az gelişmiş memleketlerce taşınması icab ettiği kabul edilmekle beraber, bunların dost memleketlerin ve milletlerarası müesseselerin yardımlarına dayanmaları devam edecektir.

Az gelişmiş memleketlere imkân temini hususunda yapılabilecek en mühim şey, bunların ticaretlerini müstakar esaslar daire-sinde inkişaf ettirmek, ihracat gelirlerini arttırmak ve dış sermaye celbetmektir. Diğer bir yol, teknik yardımı arttırmaktır. Bütün bunlar ve az gelişmiş memleketlerin tasarruflarını seferber etmek için yapacakları azamî gayretlere rağmen, gelişmenin kâfi sür'atle ilerleyebilmesi için, ancak dış sermaye ile doldurulabilecek bir açık kalır. Konferans, bu hususta hususî yatırımın oynamış olduğu ve oynayabileceği rol ve bu sermayeyi celbetmek zaruretinde olan memleketlerin bu maksat için yaratmak mecburiyetinde oldukları şartları belirtmiştir.».

Büyük Britanya Hazine Nazırı Derick Heathcat Amory'in konuşmasının aşağıdaki kısmı, tetkik mevzuumuz bakımından dikkate şayandır :

«Kanada'da, toplantılar sırasında, Amerika Birleşik Devletleri Cumhurreisi Eisenhower ile Hazine Nazırı ve Banka ve Fonun Amerika Birleşik Devletleri Güvernörü Anderson arasında 26 Ağustos 1958 de teati edilen mektuplar bizi çok teşvik etmiştir. Amerika, harpten beri dış iktisadî siyaset bakımından çok mevzularda bize önderlik etmiştir. Bu mektuplar da onlar arasında yer alacaktır. Çünkü, hepimiz bugün kalkınmış bir hür dünyanın refahınının, sırf Avrupa, Kuzey Amerika, v.s. yerlerdeki sanayileşmiş milletlerin iktisadî ve malî sıhhatına bağlı olmadığı, bunun aynı zamanda, dünyanın az gelişmiş sahalardaki milletlerin iktisadî gelişmesi ve terakkisine de mütevakkıf olduğunda, Cumhurreisi ile hem fikiriz.».

Hindistan Maliye Nazırı Morarji Desai'nin sözleri, iktisadî gelişme mevzuunda büyük gayretler sarfeden az gelişmiş büyük bir memleketin mümessilinin sözleri olarak dikkate şayandır :

«İktisadî ve malî mes'eleler, cereyan ettikleri mahallerin müessesevî bünyesinden tecrid edilemezler. Oldukça farklı şartlar altında istimleri kabil olan iktisadî tahlil ve siyaset âletlerini, az

gelişmiş ve kâfi derecede vahdet iktisab etmemiş bir ekonomiye tatbik ederken, çok dikkat ve teennî lâzımdır. Maamafih, para siyaseti, yatırım ve tediye muvazenesi mes'eleleri, her yerde oldukça bir müşâbehet arzettiklerinden, bu sahalardaki tecrübelerin Fon gibi bir müessesede birleştirilmesi ve mukayesesinde büyük faide vardır.

Sınaî bakımdan ilerlemiş memleketler devrevî temevvüçlerden endişe ederler. Dünyanın az gelişmiş memleketlerindeki bizler ise, kalkınma mes'eleleriyle meşgulüz. Devrevî temevvüçlerin iniş ve çıkışları bizleri de müteessir etmekle beraber, bizim ana mes'elemiz tasarruflarımızın ihtiyaçlarımıza nazaran az oluşudur. Sınaî sahalarda terakki etmiş memleketler kadar bizim de iktisadî ve malî istikrara ihtiyacımız vardır. Siyasetimizin ana tezi, iktisadî, malî içtimaî terakki olmalıdır. İstikrar ve muvazeneğe varmak isterken, ataleti bertaraf etmeye de hususî bir itina göstermemiz lâzımdır. Hindistanda ve dünyanın çok geniş sahalalarında, Asya, Afrika, Batı Amerikada, hayat seviyeleri çok düşük olup, bu memleketler ile sanayileşmiş memleketler arasındaki fark büyümektedir. Bu seviyeye yükselecek ve bu ekonomileri düşmüş oldukları çukurlardan çıkarıp terakki yoluna koyabilmek için büyük millî gayretler lâzımdır. Fakat, bu millî gayretlerin milletlerarası işbirliği ile de takviyesi zarurîdir.

Az gelişmiş memleketlerin ekserisinin, düşük millî gelirleri dolayısıyla, yararlı kalkınma programları tatbik edebilmek için uzun müddet mühim miktarda yabancı sermayeye muhtaç olacakları, bugün umumiyetle kabul edilmektedir. Sermaye ihtiyaçlarının mühim bir kısmı için dış kaynaklara muhtaç olmaları, bu programların kaçınılmaz bir zaafını teşkil etmektedir. Yabancı sermaye akışındaki gecikmeler dolayısıyla, bu memleketler dış tediye müşküllere maruz kalmaktadırlar. Bilhassa, gıda maddeleri ithalâtta mühim bir yer aldığı takdirde, ihracat temevvüçleri, bu müşkülleri arttırmaktadır. Bunlar gelişme halindeki bir ekonominin dış çıkarma rahatsızlıklarıdır ve bunları bertaraf edecek kısa vâdeli yardımlar temin edilemez ise, gelişme programının âni bir şekilde durması ve böylece mühim zararlar vukuu muhtemeldir. Bu gibi vaziyetlerde yardımda bulunmanın Fonun normal vazifeleri meyanında olduğunu tahmin ediyorum. Bittabi, yardıma muhtaç memleketlerin sağlam bir iktisadî siyaset takip edip etmediğini tesbit etmek, Fonun vazifesidir. Kanaatimce, gelişme halindeki memleketlerin kısa vadeli meselelerinin halli de, bunların umumî takviyesi mevzuu içinde mütlâa edilmelidir.

İktisadî siyasetin ve yatırım masraflarının tahaddüs eden vaziyetlere göre ayarlanması hususundaki Fonun görüşüne tamamen iştirak ediyoruz. Evvelâ, iç tazyiklerin bastırılması ve paranın millî iç ve dış kıymetinin korunması, sağlam bir gelişmenin temelleridir. Aynı zamanda, kalkınma da muhakkak varılması icab eden bir hedeftir. Bu hedefin feda edilmesi, iktisadî, içtimaî ve siyasî tehlikeler yaratabilir. Az gelişmiş memleketlerin kalkınması zarureti bütün millî ve milletlerarası siyasetin hareket noktası almalıdır.»

Türkiye Maliye Vekili Hasan Polatkan'ın beyanatının aşağıda hülâsa edilen kısımlarının da üzerinde ehemmiyetle durulması icab eder :

«Az gelişmiş memleketler mevzuunun bu toplantıda daha geniş bir şekilde mütalâa edilmesi, bize hususî bir inşirah bahşetmekte ve istikbale daha büyük bir itimatla bakmak imkânını vermektedir.

Bu itimadın yersiz olmadığını temenni ederim. Az gelişmiş memleketler mevzuu bugünün en mühim meselesini teşkil etmektedir. Dünyada hakiki sulh ve emniyet ancak bu meseleler halledildikten ve halen az gelişmiş memleketlerin aleyhinde bir cereyan takip eden muvazenenin tekrar ihdasından sonra teessüs edebilir.

Bu hususta pek çok şey söylendi ve yazıldı. Bu mevzuun kendisine mahsus bir edebiyatı teessüs etti. Hindistan, bu mevzuda ne yapabileceğinin ve ne yapılması icab ettiğinin iyi bir nümunesidir.

Bu içtimada ileri sürülen hususların ışığı altında, Türk delegasyonu, meselenin iki veçhesi olduğu ve ancak her iki veçhe gözünde bulundurulurken problemin halledilmesi icab ettiği kanaatinde. Bunlardan biri az gelişmiş memleketleri, diğeri ise gelişmiş memleketler ile milletlerarası müesseseleri alâkadar etmektedir.

Evvelâ, az gelişmiş memleketlerin kendi kalkınmaları için gerekli şartları hazırlamaları icab ettiği bir vakiydir. Bu hususta, tasarrufların gelişmesini ve sermaye terakümünü teshil ve yabancı sermaye akışını teşvik edecek sağlam ve sıhhatli bir iktisadî ve malî siyasetin takibi esastır.

Fakat, bütün bunlar yapıldıktan sonra dahi, muhtelif sebeplerle gelişmemiş bir halde kalmış olan ve büyük bir nüfus artışı ile karşılaşan memleketler, gerekli yatırımları yapamıyacak ve arada mevcut ve gittikçe artan farkı kapatamıyacaklardır.

Binaenaleyh, bunların, tabii kaynaklarının süratle işletilmesi ve insan gücünün müstahsil bir hale getirilmesi için kifayetsiz bir dış yardıma ihtiyaçları vardır.

Filhakika, az gelişmiş memleketler kendi meseleleriyle başa çıkmaya çalışırken, beşer camiasının gelişmiş unsurlarının yardım ve anlayışını beklemektedirler. Bu vakıaların ışığı altında Türk delegasyonu, Banka ve Fonun sermayelerinin arttırılmasını ve Bankanın faaliyetini ikmal edecek yeni bir müessesenin kurulmasını destekler.

Türkiye bir iktisadî istikrar siyaseti kabul etmiştir. Bu program, bütçe ve iktisadî devlet teşekküllerinde tam bir muvazene temini ve kredi kontrolleri takviyesi suretiyle enflasyoncu unsurları bertaraf etmeyi istihdaf etmektedir. Kambiyo sistemi de iç ve dış fiyatlar arasındaki muvazenesizliği bertaraf etmek için ayarlanmıştı. Bu istikrar siyasetiyle yaratılan sıhhatli hava içinde Türkiye'de şartlar, yabancı sermaye yatırımına müsait bir hal almıştır.».

D. Kararlar :

Fonun mutad muamelâtına ait teklif, karar ve intihaplardan başka, Amerika Hükûmeti Fonun sermayesinin arttırılmasını teklif etmiştir. Âza memleketler, arttırılacak sermayenin % 25 ini altın ve mütebakisini millî paraylarıyla ödeyeceklerdir.

Amerika Hükûmetinin miktar zikretmeksizin yaptığı teklif umumî hey'etçe kabul edilmiş ve Fonun idare meclisi mümkün mer-tebe kısa bir zamanda sermaye artışının miktar, şekil ve usullerini tesbit ile tavzif edilmiştir. Yapılan tahminler, sermayenin % 50 nisbetinde artacağı üzerinde toplanmaktadır.

III — MİLLETLERARASI FİNANSMAN ŞİRKETİ.

A. Müessesenin tarifi :

Milletlerarası Finansman Şirketi, 93 milyon dolar sermayeli bir milletlerarası yatırım müessesesidir. Sermayesi 55 hissedar devlet tarafından temin edilmiştir. Bu şirket, Dünya Bankasına çok yakın bir şekilde bağlıdır. Her iki müessesenin idare meclisleri aynı şahıslardan tereküp eder. Bankanın Umum Müdürü aynı zamanda Şirketin İdare Meclisi Reisidir. Bu idarî yakınlığa rağmen, şirketin sermayesi tamamen ayrıdır. Banka sermayesi ile münasebeti yoktur. Şirket, Bankadan ayrı bir hükmî şahsiyettir.

Milletlerarası Finansman Şirketinin maksadı, müstahsil hususî teşebbüslere, hususî sermaye ve idareyle işbirliği halinde yatırım-

lar yapmak suretiyle, az gelişmiş memleketlerde iktisadî gelişmeye hizmet etmektedir.

Milletlerarası Finansman Şirketi, bir ikraz müessesesi olmaksızın ziyade bir yatırım teşekkülüdür. Binaenaleyh, projeleri, bu görüş zaviyesinden ve hususî sermayenin yatırımına müsait olması bakımından tetkik edilir.

B. *Malî durumu :*

Milletlerarası Finansman Şirketinin müseccel sermayesi 100 milyon dolar olup, bunun 93,277,000 doları taahhüt edilmiştir.

Âza memleketlerin sermayeye iştirakleri, Dünya Bankasındaki hisseleri nisbetindedir. En büyük hisse Amerika Birleşik Devletlerince taahhüt edilmiş olup, sermayenin % 33,7 sidir. İkinci büyük hisseye İngiltere % 15,44, üçüncü büyük hisseye Fransa % 6,23 nisbetiyle sahiptirler. Şirket, sermaye piyasalarından istikraza selâhiyetli ise de, şimdiye kadar bu lüzumu hissetmemiştir. 10 Eylül, 1958 tarihine kadar Şirketin yatırım taahhütleri 10,417,000 dolar olduğuna göre, henüz istikraza lüzum hissetmemiş olması tabiidir.

Şirket, şimdiye kadar 11 yatırım taahhüdüne girmiştir. Bunların en küçüğü 200,000 dolar ve en büyüğü 2,417,000 dolardır. Yatırımda bulunduğu memleketler ise Avustralya, Brezilya, Şili, Meksika ve Pakistandır. Şirket plâsmanlarının, 100,000 dolar ile 2 milyon dolar arasında tehalüf edeceğini bildirmektedir.

Şirket, kendi vazifesini, az gelişmiş memleketlerdeki hususî teşebbüs erbabı ile sanayileşmiş memleketler sermaye piyasaları arasında bir katalist rolü oynamak olarak görmektedir. Nitekim Şirket, 10 milyon dolar civarındaki yatırımlarının, 50 milyon dolarlık umumî yatırım tevliid edeceğini ifade etmektedir.

Şirket, muhtelif teşebbüslerdeki yatırımlarını, sermaye piyasalarına satmak hedefini gütmektedir. Bunun için yatırımlarını sermaye piyasalarına cazip gelecek şartlarla yapmaktadır. Bu şartları, nisbeten yüksek bir faiz, kâr hissesi, borcun sermayeye tahvil opsiyonunu olarak tarif edebiliriz. Nitekim, 11 yatırım muamelesinin ancak 2 sinde, senelik faiz % 6, mütebaki 9 unda ise % 7 dir. Teşebbüslerin 6 sında kurucu hisseleri vesair usullerle alınan kâr hisseleri şartı ve hepsinde ikrazın sermayeye tahvil opsiyonu vardır. Vâde 8 ilâ 10 senedir.

Bahis mevzuu 11 projenin 7 sinde ecnebî sermaye iştiraki vardır. Geri kalanların 3 ünde ise, yabancı şirketlerin mamûlleri, bir

lisans anlaşması yoluyla kurulacak teşebbüs tarafından imal edilecektir.

Şirket, senelik raporunda, mahallî sınaî kalkınma bankalarıyle işbirliği yapmak için hazırlandığını zikretmiştir. Governörler Hey'etinde, Alman mümessili Dr. Hans Henckel, Dünya Bankasının yardımı ile muhtelif memleketlerde kurulan sınaî kalkınma bankalarının hususî teşebbüsün finansmanındaki muvaffakiyetli rolünden bahsederek, Şirketi böyle bir işbirliği yolunda teşvik etmiştir.

Şirketin Umum Müdürü Robert L. Garner, iktisadî kalkınmada hususî teşebbüsün ve yabancı sermaye yatırımlarının rolü üzerinde ısrarla durduktan sonra, bilhassa, yabancı sermaye yatırımını teşvik için alınması gereken tedbirlerden bahsetmiştir. Mumaileyh, bu maksat için tavsiye ettiği tedbirleri dört grupta mütalâa etmiştir. Bunlar vergi, gümrük himayesi, sermaye şirket ve piyasasına ait kanunî hükümler ve idarî usullerdir.

Halen iş âleminin on mütehavvil masraf unsuru vergiler olduğuna göre hükümetlerin yatırımı teşvik için kullanabilecekleri en müessir âlet, vergileri azaltmaktır. Gerek millî ve gerek yabancı sermayenin yatırımı teşvik etmek isteyen hükümetlerin kullanabilecekleri vergi müşevviki, ithal edilen yatırım eşyasının gümrük resminden muafiyeti, sür'atli bir amortisman sisteminin kabulü ve muayyen iktisadî kıymeti haiz teşebbüslere, kuruluşlarını takip eden senelerde, vergi muafiyeti tanınmasıdır.

Sermaye ihrac ve ithal eden memleketlerin bu mevzuda alacakları karşılıklı tedbirlerin, müstahsil sahalara sermaye yatırımı çok arttıracığı ve her gün çoğalmakta olan hükümetler arası kredi ve hibelere ihtiyacı azaltacağı beklenebilir. Son senelerde, bazı memleketler, bu yolda bir çok kararlar almışlardır. Diğerlerinin de bunları takip edeceğini ümid edebiliriz.

Gümrük tarifelerinin ve sair ithal takyitlerinin, sınaî kalkınma üzerinde mühim bir tesiri olacağı tabiidir. Sağlam esaslara müstenid yeni sanayiın makul bir himayeye mazhar olması tabiidir. Fiilen bu usul o kadar yayılmıştır ki, keyfiyeti bir vakıa olarak kabul zarureti vardır. Fakat bu himayenin memleketin umumî iktisadî terakkisine zarar verecek bir şekilde suiistimali mümkündür.

Evvelâ, bir sanayiın yaşayabilmesi için, mamüllerini ithal fiyatlarının çok üstünde satmasını muhik gösterebilmek zordur. Bu hal, müstehliki ağır bir zarara sokmak demektir. İthalâtın bütün rekabet imkânlarını ortadan kaldıran fazla himaye, müsmir bir işletme

arzusunu yok edebileceği gibi yüksek fiat istenmesini ve mamûl kalitesinin düşmesini intac eder.

Hususî sanayi inkişaf ettikçe ve sermaye akışı arttıkça memleketlerin, muasır iş âleminin ihtiyaçlarına uymak için, kanunlarını ve müesseselerini değiştirmeleri lâzımdır. Meselâ eskimiş anonim şirket ve yatırım kanunları; yeni mefhumları ve usulleri tatbik mevkiine koyabilmek için değiştirilmelidirler. Sermaye piyasalarına, borsalara ve halka menkul kıymetler arzına ait teşkilât ve mevzuatın değiştirilmesi, iş idarecilerinin hissedarlara malûmat vermesi hususundaki mükellefiyetlerin de yeni esaslara bağlanması lâzımdır. Vergi mevzuatı da, yalnız nisbetler bakımından değil, sanayi gelişmesi zaviyesinden de tekrar gözden geçirilmelidir.

Daha basit ve sür'atli idarî usuller, iş adamlarına normal işlemleriyle uğraşacak fazla zaman bırakmak suretiyle fazla istihsal ve çalışmaların gerek kendilerine ve gerek cemiyete faydalı olmasını temin eder.

NETİCE :

Yeni Delhi malî toplantısına toplu bir nazar atfettiğimiz zaman aşağıdaki manzarayla karşılaşırız :

- 1) Bu toplantıya en selâhiyetli maliyeciler marifetiyle iştirak eden 68 âza memleket ve 3 milletlerarası malî müessese, az gelişmiş memleketlerin iktisadî kalkınmasının günün en mühim meselesi olduğunda hemfikirdirler.
- 2) Gelişmiş memleketler, iktisadî kalkınmanın, az gelişmiş memleketlerin sırf kendi gayretleriyle başarılamıyacağını, bunlara yardımın zarurî olduğunu, idrak etmiş bulunmaktadırlar.
- 3) Bu yardım fikri, başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere, Anglo-Sakson camiasına mensup memleketlerde, diğer gelişmiş memleketlere nazaran daha ileri bir safhadadır. Bu yardımın artması ve buna yeni şekiller bulunması zarureti iyi karşılanmıştır.
- 4) Sanayileşmiş memleketler ile milletlerarası malî müesseseler, az gelişmiş memleketlerin kalkınmasının yalnız devletlerarası ve milletlerarası müesseselerin yardımları ile başarılamıyacağı, hususî sermaye yatırımlarının hızlandırılması yollarının da bulunması icab ettiği kanaatindedirler.

- 5) Gelişmiş memleketler ve milletlerarası malî müesseseler, iktisadî gelişmenin ancak mütevazın bir iktisat ve sağlam bir maliye siyasetine istinad edebileceği ve enflasyoncu yollardan finanse edilen kalkınmanın müsbet bir netice vermeyeceği kanaatinde müttfikirler.
- 6) Bu görüş tarzına az gelişmiş memleketlerin de iştirak etmiş oldukları bilhassa kayda şayandır. Bu arada, Hindistan, Israil, Brezilya ve Türkiye delegasyonlarının ifadeleri üzerinde durulmaya değer.

Bu müşahedelere istinaden, 1958 Yeni Delhi toplantısının milletlerarası malî müesseseler tarihinde, mühim bir yer alabileceğini söyleyebiliriz.
